

научной составных магистерской подготовки на факультетах украинской филологии высших педагогических учебных учреждений.

Ключевые слова: *магистерская подготовка, украинская филология, формы обучения, научно-исследовательская работа.*

The features of educational and scientific elements of training future magisters on faculties of Ukrainian philology in High Pedagogical Educational Establishments are discovered in the article.

Key words: *master's degree preparation, Ukrainian philology, forms of teaching, research work.*

УДК 17.022.1:371.15:378

Наталя Костриця,
м. Київ

ЦІННІСНІ ОРІЄНТИРИ У ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ АГРАРНОЇ ГАЛУЗІ

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Україна знаходиться на перехідному етапі свого розвитку. Оновлена модель українського суспільства, яка прийшла на зміну командно-адміністративній системі, виявилася малоефективною. Наявність конфліктогенних і суперечливих ціннісних орієнтацій у державі призвели до того, що вікові традиції втратили для українців свою цінність, а нові – ще не сформувалися. Такі наслідки державного устрою негативно позначаються на формуванні внутрішнього світу особистості, пошуку її власного місця в житті, своєї індивідуальності та можливості самовизначення.

Українське суспільство сьогодні як ніколи потребує пошуку нових знань, стереотипів мислення на засадах національної історико-культурної спадщини. Ці обставини актуалізують проблему ціннісних орієнтацій у професійній підготовці фахівців аграрної галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких

започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор: філософські, соціологічні, культурологічні аспекти світоглядних орієнтацій розглядаються у працях як науковців минулих століть (Сократ, Платон, Дж. Локк, Ж. Руссо, Я. Коменський, М. Драгоманов, І. Франко, Л. Українка, М. Вебер, Г. Гегель, К. Ушинський, В. Сухомлинський), так і сучасників (І. Бех, М. Стельмахович, І. Підласий, А. Бойко, В. Рибалка, В. Жежерун, І. Гаврик, Т. Усатенко, Й. Сележан, І. Степаненко та ін.).

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження чинників, які впливають на формування ціннісних орієнтирів майбутніх фахівців аграрної галузі.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Україна переживає період посиленої уваги освітянської спільноти до проблем морального удосконалення, формування соціальної зрілості студентської молоді, розвитку їх професійного мислення, яке повинно ґрунтуватися на засадах національно-культурної спадщини українського народу.

Безперечним є факт, що вищі аграрні навчальні заклади в силу своєї ваги для економічного життя України становлять серйозну ланку вітчизняної освіти. Вони повинні якомога швидше реагувати на зміни, які відбуваються у суспільстві, визначаючи пріоритетні напрями в навчанні і вихованні студентської молоді.

Законом України "Про освіту" визначено, що гуманізм і демократизм в органічному зв'язку із національною історією, культурою і традиціями, гнучкістю та прогностичністю системи освіти є пріоритетом загальнолюдських духовних цінностей над політичними інтересами [2].

Девізом реформаційних змін у вищій аграрній школі України повинна стати теза, яка відтворює ідею, – "реформувати не означає змінювати культуру (менталітет) виконавця". Адже формування національної особистості відбувається шляхом пізнання від рідного до чужого, від близького до далекого, від національного до планетарного, світового [5, с. 175]. Тому оновлення навчально-виховного процесу вищої аграрної школи повинно відбуватися шляхом активного залучення історичних надбань української

аграрної спадщини, яка є безцінним скарбом національної української культури.

Треба пам'ятати, що поки ще ніхто з усіх педагогів світу не дав теорії і практиці виховання більше, ніж вітчизняні вчені. Лише діалектичне поєднання загальноосвітніх тенденцій та національного компонента дозволить ідентифікувати вищу аграрну школу України за ознакою професіоналізму, який базується на отриманні довершеного фундаментального та галузевого знання. У цьому контексті вбачається доречним удосконалення змістовного компонента аграрної освіти. Наповнення фундаментальних та професійно-орієнтованих навчальних дисциплін інтегрованими знаннями "...про побут, звичаї, традиції, світогляд українського народу, тематично-проблемні наукові дослідження, гіпотези, а також матеріали про історію науки, внесок до скарбниці вселюдських знань українських учених, мислителів, політичних діячів, про пріоритетні напрямки розвитку науки та технології" [7, с. 28-36].

Однією з державотворчих проблем української нації є національна ідея. Саме вона найголовніша та найсвятіша цінність, яка закладена у мрії мати свою самостійну державу та її щасливе процвітання, демократичне суспільство з національною культурою, освітою, системою виховання. На жаль політики, історики, правовики України дотепер не можуть визначитися з єдиною національною ідеєю, яка б могла об'єднати народ з його давньою історією, культурою.

Таким чином, у сучасних умовах вищі аграрні навчальні заклади мають взяти на себе повноваження і створити такі умови для навчально-виховного процесу, які б сприяли зростанню значення ціннісних відносин і ціннісних орієнтацій у житті майбутнього фахівця аграрної галузі.

Суспільство, держава інколи створюють свою систему цінностей, що не завжди відповідає духовній культурі народу. У зв'язку з цим хотілося б зазначити, що на сьогодні аграрні спеціальності не є престижними для українського суспільства, оскільки державна політика не підтримує розвиток аграрного сектору економіки. З боку держави відсутні будь-які заохочення для молоді, яка б хотіла, могла б і здатна працювати на землі,

вирощувати хліб, худобу, дбати про екологічну безпеку аграрної України. Покладаємо надію на вищі аграрні навчальні заклади, які повинні знайти перехідні форми, методи і засоби національного впливу для того, щоб по праву називатися духовним храмом навчання і виховання, піднявши професійний статус фахівця-аграрника. На нашу думку, нове соціальне замовлення повинно відповідати становленню такої особистості фахівця-аграрника, яка була б здатна до самоідентифікації і самообмеження.

Беручи до уваги, що студентський вік є періодом найбільш інтенсивного соціального формування особистості, – це період пошуків самоствердження і самостійності, морального удосконалення і формування соціальної зрілості, розвитку професійного мислення і образу поведінки, тобто період, який суттєво впливає на всі подальші роки життя. Цьому віку властиві не тільки романтичність, активність, творче дерзання, пошук відчуття новизни і нетерпіння до рутини, але й надмірна чутливість, хворобливе самолюбство, підвищена недовірливість та імпульсивність поведінки, максималізм, нестійкість суджень. Тому цими особливостями не варто ігнорувати, оскільки саме морально-психологічна нестійкість, підвищена емоційна загостреність і динамічність є тим своєрідним підґрунтям, на якому відбувається становлення і самоствердження особистості [8, с. 185].

Український психолог Г. Костюк зазначає, що особливість студентської молоді як соціальної групи полягає в тому, що “на відміну від інших соціальних груп вона не залучена до виробничої праці і формування її інтересів, установок, цінностей здійснюється при спрямовуючій ролі педагогів у навчально-виховному процесі” [4, с. 131].

Дослідження професійних цінностей студентської молоді аграрних університетів передбачає визначення поняття “цінності”. Вперше поняття “цінність” ввів у філософію німецький соціолог Макс Вебер (1864-1920). Воно стало предметом дослідження філософів, соціологів, психологів, культурологів.

Філософське розуміння поняття “цінності” як об’єкта (на відміну від його існування) у XIX ст. ввели німецькі філософи Рудольф Герман Лотце (1817-1881) і Герман Коген (1842-1918). Термін “цінності” став категорією соціології на початку XX ст.

завдяки американським ученим польського походження. Уїльям Томас, Флоріан Знанецький стверджували, що цінністю є будь-який предмет, який має значення для членів будь-якої соціальної спільноти. З позицій ідеалістичної та релігійної філософії розглядали цінності М. Федоров, В. Соловйов, М. Бердяєв, П. Струве, С. Франк. На думку К. Маркса, цінність як корисний предмет (матеріальна річ або ідея), яким оволодіває суспільний суб'єкт, та як відносини, опосередковані обміном, діяльністю між суб'єктами; чим проблематичніша можливість споживання (присвоєння) і чим актуальніша потреба, тим вищий ціннісний статус предмета, тим більшою цінністю він є для суб'єкта.

З культурологічного погляду, що є актуальним для нашого дослідження, “цінності – це суспільно визначені матеріальні й духовні об'єкти, які виражають їхнє позитивне чи негативне значення для людини та суспільства: добро чи зло; прекрасне чи потворне; справедливе чи несправедливе тощо; це те, на що орієнтується суб'єкт у своїй пізнавальній і практичній діяльності, а також те, що досягається у процесі та в результаті цієї діяльності. Цінності – це те, заради чого люди живуть” [3, 72].

Відповідно до різного розуміння природи і сутності терміну “цінність” історично склалися такі підходи: *суб'єктивний* – цінність, як породження розуму і волі людини; *об'єктивний* – як ідеальна суть, що існує споконвічно; *метафізичний* – як природні характеристики одних предметів у їх функціональному відношенні до інших предметів; *діалектичний* – як таке соціальне явище, яке є об'єктивним і суб'єктивним водночас.

Спрямованість інтересів людини до професійної діяльності поступово складається на основі оцінок та ціннісних уявлень, які вона має. Саме тому проблема цінностей у сучасний період набуває такої вагомості.

І. Степаненко зазначає, що цінності постають у структурі духовності як смисловий складно диференційний контініум, у якому цінності мають різні форми: індивідуальні, надіндивідуальні, усвідомлені і неусвідомлені, різну нормативну модальність (позитив – негатив), інтенсивність (безпосередня значущість), ієрархічність (певний порядок реалізації), функціональну роль (яка є основою для структурування активності

та певними цільовими орієнтирами життєдіяльності [6, с. 187].

У науці існують різні види класифікації цінностей. Дослідники в галузі культурології пропонують таку:

- *життєві* (життя, здоров'я, безпека, їжа, вода, повітря);
- *матеріальні* (продукти праці, предмети культури, техніка, гроші, виробництво, цивільні й культурні споруди);
- *духовні* (добро, благо, любов, совість, чесність, гуманність, надія, людяність);
- *соціальні* (справедливість, соціальні блага, праця, національна мета, громадський обов'язок, громадянський статус);
- *політичні* (свобода, мир, демократія, влада, права людини, суверенітет, Конституція);
- *пізнавальні* (розум, свідомість, освіта, знання, уміння, навички);
- *естетичні* (прекрасне, піднесення, гармонія, етикет, довершеність, граціозність);
- *релігійні* (Бог, віра, спасіння, безсмертя, Біблія, душа);
- *професійні* (патріотизм, толерантність, гідність, дисциплінованість, відповідальність, професіоналізм).

Існує й інша типологія. В її основу покладено принцип: які види потреб будуть задовольнятися, яку роль вони будуть виконувати, у якій сфері застосовуватимуться, зокрема:

- *за об'єктом засвоєння* цінності бувають матеріальні, соціальні, політичні, духовні, військово-професійні;
- *за метою засвоєння* – егоїстичні, альтруїстичні;
- *за способом вияву* – ситуативні, стійкі;
- *за роллю в діяльності людини* – термінальні, інструментальні;
- *за змістом діяльності* – пізнавальні, предметно-перетворювальні (творчі, естетичні, наукові, релігійні, професійні);
- *за належністю* – особистісні (індивідуальні), групові, колективні, суспільні (також демократичні), загальнонародні (національні), загальнолюдські;
- *за протилежним значенням* – позитивні й негативні,

первинні і вторинні, реальні й потенційні, безпосередні й опосередковані, абсолютні і відносні тощо.

Такі цінності, як умовні, ідеальні, інтелектуальні, неперехідні, глобальні тощо неможливо накласти на зазначену вище класифікацію, оскільки змістовне наповнення названих дефініцій дозволяє зарахувати їх одночасно до декількох груп [3].

Взаємозалежними у своєму розвитку виступають загальнолюдські культурні цінності суспільства і окремої особистості. Оскільки особистісне становлення молоді відбувається на духовній основі, яка створена суспільством, соціокультурним середовищем, умовами професійної освіти. Тому не варто забувати, що особистість черпає ті цінності, які найбільше відповідають її соціальним запитам, життєвому досвіду, рівню виховання, освіти, отриманому у соціумі.

Аграрно-професійні цінності мають свою підструктуру, яка узгоджується із загальною класифікацією цінностей:

- матеріально-життєві цінності (природні ресурси, знаряддя праці, продукти харчування; кліматичні умови, фізичний стан людини тощо);
- соціально-політичні цінності (національна ідея, статус аграрної держави, престиж аграрної професії, свобода тощо);
- духовно-національні цінності (традиції, звичаї, обряди, моральні принципи і норми, ідеали, закладені народом протягом історичного розвитку аграрного сектору держави тощо).

Як зазначив український психолог Г. Костюк, за своєю суттю “виховання – це керування індивідуальним становленням людської особистості, бо виховувати – означає проектувати поступове становлення якостей майбутньої особистості та керувати здійсненням накреслених проєктів” [4, с. 131]. Таким чином, життєвий проєкт особистості залежить від соціально-педагогічних умов, у яких ця особистість формується; від правильного визначення ціннісних орієнтацій і шляхів їх формування у професійній підготовці. “Ціннісні орієнтири – це вибіркова, відносно стійка система спрямованості інтересів і потреб особистості, зорієнтована на певний аспект соціальних цінностей. Ціннісні орієнтації формуються у процесі соціального розвитку індивіда, його участі у трудовому житті. Виховання

людини можна розглядати як керування становленням або зміною ціннісних орієнтирів” [1, с. 357].

Ціннісні орієнтири можна подати у вигляді такого послідовного ланцюга: потреби – установки (настрій, ставлення) – інтереси – мотиви – цілі – ідеали – свідомість (самосвідомість) – переконання – вибір – цінності. Дослідження обраної проблеми дозволило нам виділити основні чинники, які впливають на формування ціннісних орієнтирів фахівців-аграрників. До них належать: *загальнолюдські цінності, національно-культурні і релігійно-культурні стереотипи, ціннісно-мотиваційне ставлення до професійної діяльності*. Детальніше зупинимось на розгляді зазначених чинників:

1) *загальнолюдські цінності* впливають на формування фахівця-аграрника. Саме вони спонукають його до самореалізації, самовдосконалення, любові до професії, до оточуючої дійсності, до природи; допомагають розібратися у сенсі людського буття;

2) *національно-культурні і релігійно-культурні стереотипи* способу життя конкретного регіону України. Культури різних областей, формують різні системи цінностей, що істотно впливає на формування ціннісних орієнтирів майбутніх фахівців-аграрників та як внаслідок – на процес навчання і виховання;

3) *ціннісно-мотиваційне ставлення* до професійної діяльності, до земельних ресурсів, до праці хлібороба. У процесі освоєння професії відбувається розвиток і трансформація мотиваційної сфери особистості. Ефективність професійної діяльності визначається особистісним ставленням людини до цієї діяльності, а точніше – мотивацією.

Формування ціннісних орієнтирів буде ефективнішим, якщо оновлення аграрної освіти буде відбуватися з урахуванням не лише реалій і перспектив соціально-економічного розвитку країни, освітнього досвіду розвинутих держав, а й власної історико-культурної спадщини.

На нашу думку, пріоритетним напрямом навчально-виховного процесу в аграрних університетах має стати українознавство як форма інтегративних знань про Україну, як основний ціннісний орієнтир формування майбутнього фахівця-аграрника.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, ціннісно-сміслова сфера особистості займає суттєве місце у процесі формування професіоналізму майбутнього фахівця-аграрника. Важливо, щоб осмислення свого ціннісного простору студенти відчули, переступивши поріг аграрних університетів. Щоб з перших днів навчання вони були залучені до спеціально організованої роботи з розвитку своїх смислових орієнтирів, які тісно б перепліталися з цілями й завданнями обраної професії.

На нашу думку, необхідно організувати навчально-виховний процес на засадах українознавства, приділивши увагу таким чинникам, як мова викладання, заходам національно-духовного змісту, українознавству, мистецтву, середовищу навчального закладу, соціальному середовищу, джерелам масової інформації, спілкуванню з природою.

Література

1. Гончаренко С. Український педагогічний словник. – Київ: Либідь, 1997. – 376 с.
2. Закон України “Про освіту” // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 34. – С. 451.
3. Культурологічні проблеми професійної діяльності офіцера: навчальний посібник / В.Г. Рибалка, В.Т. Жежерун, І.В. Гавриш та ін. – Харків: ХУПС, 2005. – 224 с.
4. Пащелопа Н.В. Формування ціннісних орієнтацій студентів у навчально-виховному процесі // Нові технології навчання. Розвиток духовності та професіоналізму в умовах глобалізації: зб. наук. пр. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти Міністерства освіти і науки України, Вінницький соціально-економічний інститут Університету “Україна”. – К.-Вінниця, 2008. – Спец. вип. 55, ч. I. – С. 130-135.
5. Сележан Й.Ю. Основи національного виховання (Українознавство: історичний і філософсько-релігієзнавчий аспекти): хрестоматія. – Чернівці: Книги – XXI, 2005. – 306 с.
6. Степаненко І.В. Філософсько-категорійний статус

- духовності: проблеми та наближення // Філософсько-антропологічні студії. – К.: Стилос, 2003. – С. 409-412.
7. Усатенко Т. Українознавство в культурно-історичній парадигмі національної освіти // Українознавство в системі освіти: Міжнародна науково-практична конференція. – К.: Освіта, 1996. – С. 28-36.
 8. Яценко О.В. Вплив кооперативних цінностей на формування особистості студента. Нові технології навчання // Розвиток духовності та професіоналізму в умовах глобалізації: зб. наук. пр. // Ін-т інноваційних технологій і змісту освіти МОН України, Вінницький соціально-економічний інститут Університету “Україна”. – К.; Вінниця, 2008. – Спец. вип. 55, ч. I. – С. 184-188.

Статья посвящена исследованию основных факторов, которые влияют на формирование ценностных ориентиров будущих специалистов-аграриев.

Ключевые слова: ценности: материальные, духовные, моральные, социально-политические, эстетические, религиозные, профессиональные; ценностные ориентации.

The article is dedicated to the research of the main factors influencing the formation of agrarian students' value orientation.

Key words: values, material spiritual, moral, social and political, esthetic, religious, professional; value orientation.